

İZMİR'İN İŞGALİ ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA TURAN *

Osmanlı Devleti, 1914'de dâhil olduğu, I. Dünya Harbi'nden, Müttefiklerinin ateşkes istemesi ve harpten çekilmeleri sonucu, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütârekesi'ni imzalamak sûretiyle mağlup bir devlet olarak çıkmıştır. Mütârekenin imzalanması, mevcut kayıplar bir yana, meseleyi hukûken sona erdirmiş olmuyordu. Devlet, iki önemli mesele ile karşı karşıya idi. Birisi; Mondros Mütârekesi'nin nasıl uygulanacağı?; diğeri de Mütâreke sonrasında imzalanacak Muâhede ile Devlet'in durumunun ne olacağı? idi. Ali Fuat Cebesoy'un "2 Kasım 1918'de Mütâreke şartları ordulara tebliğ edilmişti. Müttefiklerimize dikte ettirilen şartlar nazar-ı itibara alınırca daha mûtedil sayılabilirdi. Bulgarlar kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı. Ancak gâlib devletler ahde vefa gösterebilecekler miydi? Yoksa bir kin ve intikam politikası mı güdeceklerdi?"¹ sözleriyle ifade ettiği endişeler, Mütârekenin akabindeki psikolojiyi ve belirsizliği izah etmektedir.

Türk kamuoyundaki endişelere rağmen, Mütâreke tehlikeli ve korkulacak bir mahiyetten uzak olarak telâkki edilmiş, hatta, Müttefiklerin Osmanlı Devleti'ne karşı müsâit bir davranışı ve bir başarısı olarak adedilmiştir. İsmet İnönü'nün belirttiği gibi, "gerçekten Mütâreke metni okunduğu zaman açık ifade ile göze batacak mahzurlar taşımadığı intibâ uyandırıyordu. İleride Mütâreke'nin tatbikâtı esnasında memleketin canını yakmış olan esaslı maddeler çok kapalı ve aynı zamanda her türlü tefsire müsâit bir şekilde kaleme alınmıştı".² Mütârekenâme'nin 7. maddesi³ de aynı amaçla dikte ettirilmiş olup, Anadolu'da istedikleri bir yeri işgal etmek için hukûki bir gerekçe olarak ileri sürülecekti.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

1 Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s. 27.

2 Sebahattin Selek, *İsmet İnönü, Hatıralar*, C. I, İstanbul 1985, s. 164.

3 Bu maddede yer alan ifadelerin yanlış anlaşılabilceği yönündeki itirazlara rağmen bu madde nihayet şu şekli almıştır: "Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet çıktığında herhangi bir sevkü'l-ceyş noktasını işgal hakkını hâiz olacaktır." Bkz. Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni*, C. I, İstanbul, 1993, s. 124-125.

Mütârekenâme imzalandığı sırada Amiral Calthorpe'u, "Mütârekenâme'ye imza atmakla, yıllardan beri insan kanı akıtılıp gidişine nihayet vereceğimizi ümit ediyoruz." sözlerine karşılık Türk Delegasyonu Başkanı Rauf (Orbay) Bey'in "Mütârekenâme'nin şartları ağırdır. Bununla beraber onları yerine getirmeğe sadâkatle çalışacağız. İngiliz devlet ve milletin imzalarına sâdık, vaatlerine vefâkâr olduklarına itimadımız vardır. Bu inanç üzerimize düşen ağır vazifeyi yapmakta bize cesaret verdi. Büyük İngiliz Milleti ile Mütteliklerinin taahhütlerine ve vaatlerine sadâkatle riâyet edeceklerine olan itimadımızda hatamız yoktur zannındayız." sözleri ⁴ mânidardır. Rauf Bey, sanki Mütteliklerin taahhüt ve vaatlerine sadık kalmayacaklarını ihsas etmektedir. Ayrıca Rauf Bey'in Tawnshend'e "Mütâreke'de ağır şartlar var. Bunlara râzı oluşumuzun sebebi, İngilizlerin durumu kavrayarak millî izzet-i nefsimizi incitmekten çekinceklerine dâir Calthorpe'un centilmence ve askerce verdiği teminattır." demesi⁵ aynı endişeleri ve bir teslimiyeti göstermesi bakımından önemlidir.

Tarihi boyunca Yunanlıların tavırlarını çok iyi bilen Türkler, onların bu zamana kadar hedeflerine ulaşabilmek için binlerce masum insana yaptıkları kötülükleri göz önünde bulundurarak Mütteliklerden, Yunanlıların Anadolu'da herhangi bir işgale katılmamalarını istemişlerse de bu istekleri geçirtilmiş, dikkate alınmamıştır. Görüşmeler sırasında İstanbul ve İzmir'in işgal edilip edilmeyeceği meselesi görüşülürken Amiral Calthorpe, "Türkleri incitip üzmemek için elden gelen herşeyin yapılarak, Yunan gemilerinin İzmir gibi İstanbul'a da gönderilmeyeceği kanaatinde bulunduğunu, fakat İstanbul işgal edilmeyecektir" suretinde bir madde konulamayacağını söylemiştir. ⁶

Mütâreke imzalandıktan çok kısa bir süre sonra Amiral Calthorpe'un bu sözlerinin, vaatlerinin ve taahhütlerinin Mütârekenâme'-nin maddeleri gibi kaypak olduğu anlaşılabacaktır. Nitekim, 13 Kasım 1914 günü Müttelik gemileri -içinde Yunan gemileri de olmak üzere- Dolmabahçe önünde demirlemiştir. Üstelik, İngilizler şehrin âsâyişini daha çok Yunanlılara bırakmak amacıyla Anadolu sahilinin üst kısmını Yunanlılara işgal ettirmişlerdir.⁷ Anlaşılan odur ki, Amiral Calthorpe'un emniyet verici söz-

⁴ Orbay, a.g.e., s. 146.

⁵ Orbay, a.g.e., s. 148.

⁶ Orbay, a.g.e., s. 129-130.

leri, sadece İngilizlerin asıl niyetini gizlemeye yaramıştır.⁸

Türkler, İzmir'in işgalinde de Yunanlıların bulunmalarını istemedikleri gibi, böyle bir işgalin Yunanlılara tevdi edilebileceğini de pek tahmin etmiyordu. Buna Mütâreke metni ve yukarıda zikrettiğimiz taahhütler de etki etmiş olmalıdır. Kâzım Özalp bu konuda, "En bedbin olanlarda bile Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ihtimali düşünülüyordu. İzmir şehrine İngiliz, Fransız ve İtalyan kıtalarından birer müfreze ile muhtelit bir heyet getirileceği söyleniyordu." demektedir.⁹ İsmet İnönü de "Yunanlıların Anadolu topraklarına çıkacaklarını tahmin etmiyorduk. Halbuki bütün bu ümitlerimiz ve tahminlerimiz hilâfına 15 Mayıs günü Yunanlıların İzmir'i işgal ettikleri haberi İstanbul'da duyuldu. İşgal, İngiliz donanmasının himâyesi altında bir fâcia şeklinde olmuştur." demektedir.¹⁰

Meseleye Müttefiklerin aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar açısından bakılırsa da Anadolu'da Yunan işgali ihtimalden uzaktı. Özellikle 17 Nisan 1917'deki St. Jean de Maurienne Anlaşması'yla Antalya, Menteşe (Muğla) Sancağı ve Konya'nın büyük bir kısmı, İzmir ve kuzeyindeki nüfuz bölgesi İtalyan toprakları olarak tanınıyordu.¹¹ İngiltere ve Fransa Anadolu'da üslenecek ve Doğu Akdeniz'i kontrol edecek kuvvetli bir İtalya, çıkarlarına zarar vereceği düşüncesiyle bu anlaşmayı geçersiz saymak istemişlerdir.¹² Anlaşma öncesinde Rusya da İzmir bölgesinin İtalya'ya verilmesine karşıdır.¹³ Rusya'nın ihtilâl sebebiyle anlaşmaya imza koymamış olması anlaşmanın geçersiz sayılması için bir gerekçe olabilirdi. Nihayet, 14 Ekim 1918'de bu anlaşmanın hükümsüz olduğu açıklanmıştır.¹⁴

5 Şubat 1919 tarihinde Yunanlıların arazi isteklerini incelemek üzere bir komisyon kurulmuş, komisyon 30 Mart 1919'da İzmir bölgesinin Yu-

7 Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, Ankara 1977, s. 55; Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam* (Haz. Cemal Kutay), İstanbul 1980, s. 264.

8 Selek, a.g.e., s. 164.

9 Kâzım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1920*, C. I, Ankara 1988, s. 3.

10 Selek, a.g.e., s. 17.

11 Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Ankara 1986, s. 20.

12 Ahmet Bekir Terek, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", *BTDD*, C. V, Sy. 29 (Şubat 1970), s. 26.

13 Hikmet Bayur, "Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Hakkında Yapılan Anlaşmalar", *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri*, Ankara 1975, s. 45.

14 Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara 1991, s. 61; Selâhattin Tansel, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1965, s. 11.

nanistan'a verilmesini tavsiye etmiştir.¹⁵ Bu tavsiye ile husûle getirilen karar, İtalya'nın şiddetli itirazlarına rağmen kabul edilmiş¹⁶, 12 Mayıs'ta yapılan toplantıda Yunanlıların İzmir'e asker çıkaracakları, bunun Anadolu'daki toprakları işgal ve paylaşmak anlamına gelmeyeceği, sadece halkı korumak olduğu İtalya'ya bildirilmiştir.¹⁷

Bütün bu gelişmelerden anlaşılacağı gibi İngiltere ve Fransa, İtalya'nın Akdeniz'de kendileri için tehlikeli olabilecek yayılmasını engellemeyi mümkün kılacak vasıtanın Yunanistan olabileceğini düşünmüşlerdir. Esasen kazanılan zaferde kendisinin de payı olduğunu düşünen Yunanistan, gördüğü hizmetler ve fedâkarlıkların mükâfatı olarak, Trakya ile birlikte İstanbul ve Marmara bölgesinin kendisine verilmesini istemekte ¹⁸ idiye de Paris'deki Barış Konseyi, bu yerlerde milletlerarası bir yönetim kurmak niyetinde olduğu için buraların Yunanistan'a verilmesine pek taraftar görünmüyordu. Venizelos, Paris'te, Lloyd George, Clemenceau ve Wilson'a İzmir bölgesinde nüfus çoğunluğunu Rumların teşkil ettiğini, bu bölgede Türklerin Hristiyanlara korkunç zulümler yapmakta olduklarını kendi uslûbu ile ifade etmiş, Anadolu'da Hristiyanları Türklerin zulmünden kurtarmanın tek çaresi olarak da İzmir'in işgali için Yunanistan'a yetki verilmesini ısrarla istemiştir. Lloyd George ve Clemenceau'ya göre Yunan isteklerinin kabulü ile hem fedâkâr bir müttefik tatmin edilmiş, hem de Akdeniz'de muhtemel bir İtalyan tehlikesi önlenmiş olacaktı. Bu düşünce ile Yüksek Konsey, Yunanistan'a İzmir'i işgal yetkisi vermiştir. İşgalin hukûki dayanağı da Mondros Mütârekenâmesi'nin 7. maddesi olacaktı. ¹⁹

Özellikle İstanbul'un işgali tarzı ve işgal sırasında cereyan eden olaylar, İzmir'in işgalinde de Yunanlıların bulunacaklarını gösteriyordu. Fethi Okyar, "Bu tercihin tesâdüf olmadığını, Yunanlıların İzmir'i işgallerinin daha o günlerde tesbit edildiğini anlamıştık." demektedir. ²⁰ Haydar Rüştü Öktem de hâtıratında, 12 ve 13 Mayıs'da Amerikalılardan İzmir'in Yu-

¹⁵ Jaeschke, a.g.e., s. 60.

¹⁶ Tansel, Atatürk..., s. 11.

¹⁷ Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, (Çev. Halim İnal), İstanbul 1978, s. 93-94; 24 Şubat 1920 tarihinde İzmir ve yöresinin tümüyle Yunanistan topraklarına katılmasını öngören bir anlaşma yapıldı. Bkz. Kurat, a.g.e., s. 89.

¹⁸ Elefterios Venizelos, 2 Kasım 1918 de Anadolu'nun batı kısmının Fethiye'den Erdek'e kadar olan arazinin Yunanistan'a verilmesini istemiştir. Bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 60-61.

¹⁹ Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", *BELLETEREN*, C. XXXIII, Sy. 132 (Ekim 1969), s. 520-521.

²⁰ Okyar, a.g.e., s. 264.

nanlılar tarafından işgal edileceğini, işgal kuvvetlerinin Midilli'de işgal hazırlıklarını tamamladıklarını ifade etmektedir.²¹ 14 Mayıs sabahı da İtalyan Konsolosluğu'ndan İzmir'in işgal edileceği haberi Türklere ulaştı.²² Yine 14 Mayıs günü sabahtan itibaren İzmir'deki Rum ve Ermenilerin arabalarla aileleriyle birlikte Frenk Mahallesi tarafına taşınmaları İzmir'i bekleyen akîbetin ne olduğunu açıkça göstermekteydi.²³

İzmir'in işgal edilmesinin anlaşılması üzerine İzmir Valisi İzzet Bey (Kambur İzzet), Amiral Calthorpe'dan, şehrin Yunan askerleri tarafından değil, tercihen Müttefik müfrezeler tarafından işgal edilmesini istemiştir.²⁴ 57. Fırka Kumandanlığı'nın Harbiye Nezâreti'ne bir şifresinde de, İzmir'in mutlaka işgali lâzım geliyorsa Yunanistan hariç İngiliz, Fransız ve Amerikan birlikleri tarafından işgalinin temini "merhamet-i beşerîyyet nâmına şâyân-ı istirhamdır" denilmektedir.²⁵ Görüldüğü gibi İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline müsâade edileceği tahakkuk ettikten sonra İzmir'in işgalinde Yunanlıların bulundurulmaması yönünde bir takım istekler dile getirilmişse de ciddi bir teşebbüste bulunulduğunu söylemek güçtür. Bu safhada Mütârekenâme'de İzmir'in işgali, hele Yunanlıların işgalde bulunacaklarına dair bir kayıt olmaması, hatırlatmak için dahi olsa düşünülüyor, gerekçeleri ne olursa olsun Müttefiklerin uygulama tarzına boyun eğiliyordu.

Müttefik Filo'nun Başkomutanı İngiliz Visamiral Calthorpe 14 Mayıs 1919 günü sabat saat 9⁰⁰ da 17. Kolordu (=KOR) Kumandanı Ali Nâdir Paşa'ya bir nota vererek İzmir istihkâmları ile müdâfaa tedbirlerini hâiz arazinin, Mütârekenâme'nin 7. maddesine uygun olarak İtilâf Devletleri kuvvetlerince işgal edileceğini bildirdi.²⁶ Bunun üzerine Harbiye Nâzırı Şakir Paşa'yı arayan Ali Nâdir Paşa, Amiral Calthorpe'dan İzmir'in işgal

21 Haydar Rüştü Öktem, *Mütâreke ve İşgal Anıları*, (Haz. Zeki Arıkan), Ankara 1991, s. 31.

22 Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul 1970, s. 222-223.

23 Haydar Rüştü Öktem, "Şüphesiz İslâm mahallâtında oturan Rumlar ve Ermeniler, bir maksatla aldıkları bir tâlimatnâme ile hareket ediyorlardı. Her ihtimâlê karşı ân-ı işgalde İslâm mahallâtında bulunmamak maksadıyla. Bkz. Öktem, a.g.e., s. 71-72.

24 Jaeschke, a.g.e., s. 78.

25 Gn. Kur. Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (=ATASE ARŞ), KI.402 Ds. (16-5) 3 F. 34

26 ATASE ARŞ. KI.12 Ds.74-49 F.5;72/1-7; KI.14 Ds. 72-55 F.27-1; KI.26 D.38-105 F.64-65; KI.81 Ds.128-301 F.1-2; KI.85 Ds.103-316 F.10; Ali Nâdir Paşa'nın Harbiye Nezâreti'ne 20 Mayıs 1919 tarihli bu raporu için ayrıca bkz. İzmir, Aydın ve Ayvalık Havâlisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmât-ı Askeriyeden Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap, Mat-

edileceğine ve keyfiyetin Bâb-ı Âli'ye bildirilmiş olduğuna dair bir nota aldığı bildirilmiştir. Harbiye Nazırı, Ali Nâdir Paşa'ya Bâb-ı Âli'nin işgal hakkında bilgisi olmadığını, ancak Amiralin teklifinin Mütâreke hükümlerine uygun olduğunu ve muvâfakat edilmesi gerektiği cevabını vermiştir. Ali Nâdir Paşa bu işgalin Yunan işgaliyle sonuçlanacağı hakkında bir takım söylentiler olduğu konusunda Şakir Paşa'nın dikkatini çekmişse de, O "Bu gibi söylentilere önem vermeyiniz." demiştir.²⁷

Harbiye Nâzırı'nın cevabı üzerine 17. KOR. Kumandanı Ali Nâdir Paşa, 14 Mayıs 1919 tarihinde Türk birliklerine, istihkâmların işgal edileceğini ve istihkâmlarda bulunan silahların teslim edileceğini bildirerek, işgal sırasında kesinlikle karşı konulmamasını emretti. Ayrıca askerî silah depolarının yağmalanmaması için de tedbir aldı.²⁸

Aynı gün Visamiral Calthorpe tarafından Ali Nâdir Paşa'ya ikinci bir nota²⁹ verilerek, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Müttefikler adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal olunacağı bildirilmiş, şehirde güvenlik amacıyla bütün askerlerin Kışlada bulundurulması, işgalden sonra da Yunan Komutanı'nın arzusuna göre hareket edilmesi, "limandaki kuvvetli itilâf donanmasının işgal esnasında sükûn ve âsâyişin temininde en müessir âmil olacağı" tehdidiyle istenmiştir. Yine keyfiyet Ali Nâdir Paşa tarafından Harbiye Nezâreti'ne bildirilmiş, İzmir'deki bütün kıtalar ve müesseselere verilen notaya uygun olarak bir tebligat³⁰ yapılmak suretiyle sükûn ve âsâyişin muhafazasına çalışılmıştır.³¹

baa-i Askeriye, Dersaadet 1335, s. 9 vd.; **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sy. 37, Vesika No: 895; Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. IV, İstanbul 1968, s. 2004, Belge No: 108; Asaf Gökbel, **Millî Mücadelede Aydın**, Aydın 1965, s. 84 vd.; Gn.Kur. Harp Tarihi Dairesi, **Türk İstiklâl Harbi** (=TİH), C II/Ks.1, Ankara 1963, s. 53 vd.; Mehmet Hocaoglu, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul 1985, s. 150 vd.; Süvari Yüzbaşısı Ahmet, **Türk İstiklâl Harbi Başında Millî Mücadele**, (Yay. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir 1993, s. 4-5; Baykal, a.g.m., s. 567; Fahrettin Altay, "İzmir Fâciasının Muhâkemesi", **BELLETEREN**, C. XXIII, Sy. 89 (Ocak 1959), s. 137.

27 ATASE ARŞ. KI.12 Ds.74-49 F.5; KI.14 Ds.72-55 F.27-1; Bayar, a.g.e., s. 2004, Belge No: 108; Kâmil Erdeha, **Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, İstanbul 1975, s. 399-400; Ömer Sami Coşar, **İstiklâl Harbi Gazetesi** (=İHG), 15 Mayıs 1919.

28 Yedek Subaylardan ve İzmir gençlerinden bir grup Ali Nâdir Paşa'ya "Paşa ne yapmak lâzımsa yapalım. Bizi eli kolu bağlı düşmana teslim mi edeceksiniz? demelerine karşılık Paşa hiçbir cevap vermemiş, Kışladaki silah ve cephanenin halk tarafından yağma edilmemesi için muhafazasını emretmiştir. Bkz. Bayar, a.g.e., s. 1786; Erdeha, a.g.e., s. 400; Ökdem, a.g.e., s. 66.

29 Notanın asıl metni için bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 265-266.

30 Ali Nâdir Paşa'nın bu tamimi için bkz., Süvari Yüzbaşısı Ahmet, a.g.e., s. 6-7.

Ali Nadir Paşa, Visamiral Calthorpe'un ikinci notası üzerine birliklere verdiği emirde, 15 Mayıs 1919 günü Yunan birliklerinin İzmir'i işgal edeceklerini bildirdikten sonra, "... esef verici olayların vuku bulmaması için bütün askerî kıtalar bulundukları askerî garnizonlarda kalacaklardır. Çıkacak kıtaat ile kıtalarımız ve askerlerimiz arasında en ufak bir hâdisenin bir çok esef verici olaylara sebebiyet vereceği muhakkak bulunduğu için sükûnetin muhâfaza olunmasına lüzum görülür. Bunu her subayın ve erin nazarına kemâl-i ehemmiyetle koyuyorum." demektedir.³²

17. KOR. Kumandanlığı'nda yapılan müzâkerede, subayların ve erlerin Kışlada toplanarak işgalin beklenmesine karar verilmiş,³³ ayrıca Ali Nâdir Paşa bütün subayların ertesi sabah kışlada hazır bulunmalarını istemiştir.³⁴

Visamiral Calthorpe, 14 Mayıs 1919 sabahı, Ali Nâdir Paşa'ya vermiş olduğu ilk nota ile aynı mahiyette, İzmir istihkâmlarının İtilâf Devletleri kuvvetlerince işgal edileceğini bildiren bir notayı da İzmir Valisi İzzet Bey'e vermiştir.³⁵ Bu notada da, işgalin Paris Konferansı kararı olduğu belirtilerek gereğinin yapılması önemle istenmekteydi.³⁶

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini sezen İzzet Bey, Calthorpe ile görüşmek üzere Iron Duke Gemisine gitmiştir.³⁷ Calthorpe'dan bu işgalin bir ilhak manasına gelip gelmeyeceğinin bildirilmesini istemiştir.³⁸ İzzet Bey, Calthorpe ile yaptığı bu görüşmede, İzmir'in ertesi günü Yunanlılar tarafından işgal edileceğini öğrenmiş, ancak bunu giz-

31 ATASE ARŞ. KI.12 Ds.74-49 F.5; KI.14 Ds.72-55 F.27-1; Bayar, a.g.e., s. 2004; Erdeha, a.g.e., s. 400; Coşar, İHG, 15 Mayıs 1919; Süvari Yüzbaşısı Ahmet, a.g.e., s. 5.

32 TİH, C. II / KI.1, s. 53.

33 Altay, a.g.m., s. 137.

34 Rahmi Apak, İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?, Ankara 1990, s. 4.

35 Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938, Ankara 1973, s. 16.

36 Bayar, a.g.e., s. 2019 (İzzet Bey'in 14 Mayıs 1919 tarihli demeci).

37 Amiral Calthorpe bu görüşmeyi şöyle anlatmaktadır: "Vali benimle görüşmek istedi. Vapurda kabul ettim. Telâşlı görünüyordu. İzmir'in Yunan birlikleri tarafından işgal edileceğini anlamıştı. Bunun Türkler üzerinde yaratacağı fena tesiri biliyordu ve bana uzun uzun anlattı. Ben kendisine İtilâf Devletlerinin karar vermiş olduklarını ve bundan geri dönmenin kâbil olmadığını açıkca söyledim. Bu sebepten Vali'nin bütün çabalarını bir kargaşalık çıkarmamaya sarfetmesini tavsiye ettim. Aslında bu haberi sabah gazeteler yayınlamıştı. Duyuran da gene Vali idi. Elinden geldiği kadar halkı yatıştırırmaya söz verdi ve benden yardım istedi; sonra gitti." Bkz. Jaeschke, a.g.e., s. 76.

38 Jaeschke, a.g.e., s. 78.

lemiştir.³⁹ Yani Calthorpe'un ileri sürdüğü gibi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberini Vali'nin duyurması söz konusu olamaz.

14 Mayıs 1919 günü Amiral Webb tarafından Damat Ferit Paşa'ya bir nota verilerek, Paris Konferansı kararına göre İzmir istihkâmlarının İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirilmiştir.⁴⁰ Osmanlı Hükümeti, bunun üzerine İtilâf Devletleri komiserlerine cevabî bir nota vererek, İzmir'in İtilâf Devletleri kuvvetleri tarafından işgali hakkında Paris Konferansı kararına muhalefet etmeyeceğini, ancak, Osmanlı Devleti'nin hiçbir parçasının ırk, tarih ve coğrafya açısından Yunanistan ile hiçbir alakasının olmadığı belirtilerek Yunanistan'ın işgale katılmasını protesto etmiştir.⁴¹

Bütün bu bilgilerden anlaşıldığı gibi, Türk makamlarına önce İzmir'in İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edileceği, sonra da İtilâf Devletleri adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirilmek suretiyle mesele bir oldu-bittiye getirilmiştir. Böylece Türk idarecilerinin müdafaa tedbirleri almaları önlenmek istenmiştir. Bu hususu, 7 Mayıs 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda Venizelos'un, Türklere keyfiyetin ancak karaya asker çıkarmadan az önce bildirilmesi teklifi⁴² de teyid etmektedir.

Amiral Calthorpe'un ilk notası ile bildirmiş olduğu gibi 14 Mayıs 1919 günü İzmir çevresindeki istihkâmlar İtilâf Devletleri kuvvetlerince işgal edilmiştir. Bu kuvvetler içerisinde Yunan birlikleri de yer almaktaydı.⁴³

14 Mayıs 1919 akşamı Calthorpe, Albay Zafiriou ile Yunan Deniz Subayı Mavroidis'e azami itidal ve ölçülü hareket edilmesini tavsiye etmiş⁴⁴ ve notalarla belirtildiği vechile 15 Mayıs 1919 sabahı Yunan işgali fiilen başlamıştır.

39 Vali İzzet Bey, aynı gün İslahat Gazetesi'nde çıkan beyanatında: "Yunan Hükümeti hiçbir kuvveti Düvel-i muazzamanın ve bi't-tahsis İngiltere ve Fransa'nın tervih ve iltizam etmeyeceği bir şeye kıyam edemez. Bunun için bir takım efsanelere aldanıp muztarip olmak ve beyhüde memlekette heyecanı uyandırmak muvâfık değildir." demektedir. ; Haydar Rüştü Öktem hâtıratında 14 Mayıs'ta Vali'nin, 15 Mayıs günü Mütâreke ahkâmına tevfikân yalnız Yeni Kale'ye Müttefikler nâmına Yunan kuvvetlerinin çıkacağını (Sadık Bey'e) söylediğini kaydetmektedir. Bkz. Öktem, a.g.e., s. 31.

40 M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, C. I, Ankara 1959, s. 86; Jaeschke, a.g.e., s. 75; Kocatürk, a.g.e., s. 27.

41 Bayar, a.g.e., s. 2000, Belge No: 105.

42 Jaeschke, a.g.e., s. 71.

43 14 Mayıs'ta İzmir civarındaki Foça, Karaburun, Urla ve Yenikale istihkâmları İngiliz, Fransız ve Yunan birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Bkz. Kocatürk, a.g.e., s. 27.

44 Jaeschke, a.g.e., s. 80.

İzmir'in işgal kararı ve oldu-bittisi karşısında, yukarıda belirttiğimiz vechile 17. KOR. Kumandanı ve İzmir Valisi'nin etkili hemen hiçbir tedbir almadıkları anlaşılmaktadır. Vali ve Kolordu Kumandanı'nın İstanbul Hükümeti ve Harbiye Nezâreti'nin pasif tavırlarından farklı bir tavır ortaya koymaları mümkün olabilir miydi? Zira, İstanbul Hükümeti devlet ve millet haklarının muhafazası için halkın teskinini düşünmüş, İtilâf Devletlerine verdiği nota ile işgali protesto dışında hiçbir şey yapmamıştır.

Harbiye Nâzırı Şakir Paşa ise, İzmir'in işgal edileceği haberi Ali Nâdir Paşa tarafından kendisine ulaştırıldığı vakit tabîî bir hadise gibi, Amiral Calthorpe'un teklifinin Mütâreke şartlarının icâbından olmakla yardımcı olunması gerektiği cevabını vermiş, meseleyi Hükümet veya Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti ile istişareye lüzum bile görmemiştir. Damat Ferit Paşa'ya verilen notadan haberdar olmaması da dikkat çekicidir. Süvari Yüzbaşısı Ahmet Bey, konu ile ilgili olarak, "Ne kadar şayan-ı teessüftür ki, mevcut vesâika Harbiye Nâzırı, Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi'nin mütâlâasını almaya lüzum görmeden müdâfaasını deruhte ettiği memleketin en güzel parçasını işgale mümânaat edilmemesi tarzında verdiği emirle ordusunu düşman âmâline hizmete mecbur ediyor ve memleketi de düşman kucığına atıyordu. Harbiye Nazırı'nın bu ihaneti İzmir işgalini kuvveden fiile çıkarmasında İstanbul Hükümeti'nin Düvel-i İtilâfiyeye tamamen yardım ettiğine acı bir delildir." yorumunu yapmaktadır.⁴⁵

Mesele Harbiye Nezâreti ile 17. KOR. Kumandanlığı arasındaki münasebet noktayı nazarından değerlendirilirse; Ali Nâdir Paşa, kendisinin de ifade ettiği gibi, Calthorpe'dan aldığı ikinci notadaki emre uyararak ne yapılması lâzım geldiyse onu yapmış, ne pahasına olursa olsun herhangi bir olayın vukuuna sebebiyet vermemek için emir vermiştir.⁴⁶ Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Cevat Paşa, İzmir fecâyında 17. KOR. Kumandanı Ali Nâdir Paşa'nın idraksizliğinin de dahili olduğunu belirten ve muhâkeme edilmesini isteyen tezkiresini Harbiye Nezâreti'ne vermiştir. Yine Cevat Paşa'nın 24 Haziran 1919 tarihli yazısına göre:

1- Yunan harekâtı karşısında oradaki kumanda heyeti millî ve askerî şe-

45 Süvari Yüzbaşısı Ahmet, a.g.e., s. 4-5.

46 Altay, a.g.m., s. 137.

refi kurtaracak tarzda hareket etmemiştir.

2- İşgal esnasında bir olay zuhur etmemesi ve işgal bitinceye kadar inzibat ve âsâyışın muhâfazası için İtilâf temsilcileriyle muzâkere edilerek tedbirler alınmamıştır.

3- Rum ahâlinin Yunan askerleriyle birlikte Kışla'ya tecâvüzünden sonra türlü hakaretler altında ve "Zito Venizelos" diye bağırarak mezbahaya giren sürüler gibi hareket etmektense askerî namus ve şerefın gerektirdiği tarzda hareket etmeyi tercih etmemiştir.

4- Seydiköyü'nde bulunan kıtalara önceden esaslı bir emir ve tâlimat verilmediğinden oradaki kıtalar dağılmıştır. Müşir Kâzım Paşa başkanlığında kurulan Harp Divanı, Ekim 1920 tarihinde meseleyi tedkike başlamıştır.⁴⁷

31 Ocak 1921 tarihinde "İzmir Fecâyının Muhâkemesi"ne şahitlik amacıyla çağrılan, işgal esnasında 56. Fırka Kumandanı olan Hürrem Bey ifadesinde, alınabilecek tedbirleri belirttikten sonra, "Kıtaatımız kâmilen kışlabend olacakları emir ve talep olunduğu serâhati mevcut iken artık bu saatten sonra İzmir âsâyışının idâmesine hükümrân olunamayacağı esası düşünülerek, yine hiç olmazsa işbu saatten itibaren şehirdeki emr-i âsâyışın idâmesi gayesini temin eylemek üzere şehrin mühim noktalarına Düvel-i Müttefika adamları ikâmesini temin eylemekten ibaret olduğunu" beyan etmiştir.⁴⁸ Hürrem Bey'in de Cevat Paşa ile şehrin âsâyışı hususunda aynı görüşte oldukları anlaşılmaktadır. Ancak, gerek İzmir'in işgali kararının bildiriliş tarzı, gerekse işgal sırasında vuku bulan olaylar karşısında İtilâf Devletleri temsilcilerinin kayıtsız kalışları, şehrin işgali bitinceye kadar âsâyışın temini için İtilâf temsilcileriyle müzâkere edilerek tedbir alınmasının da pek mümkün olamayacağını göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Ali Nâdir Paşa'yı tenkid ederek, "Yunanlılar İzmir'e çıktıkları zaman, orada 17. KOR. Kumandanı olarak karargâhıyla bizzat Nâdir Paşa bulunuyordu. Kuvvet olarak Kaymakam Hürrem Bey kumandasında 56. Fırka'nın iki alayı vardı. Bu kuvvet bilhassa Kolordu Kumandanı'nın emriyle mukâvemet ettirilmeksizin büyük hakaretler altında Yunanlılara teslim edilmiştir." demektedir.⁴⁹ Muzaffer Tansu da, Ali Nâdir Paşa'nın Amiral Calthorpe'un ikinci notasından sonra birliklerine verdiği

47 Altay, a.g.m., s. 138-139.

48 Altay, a.g.m., s. 151-152.

49 Kemal Atatürk, *Nutuk*, 1919-1927, Ankara 1989, s. 301-302.

emri tenkit ederek, "17. KOR. Kumandanı Ali Nâdir Paşa, bu emirle İzmir'in fecî akibeti için bilmeyerek elverişli bir zemin hazırlamış oluyordu. Çünkü bulundukları garnizonlarda kalmalarını emrettiği Türk kıtalarının müteâkip hareket tarzları hakkında hiçbir direktif vermiyor, gerek Türk kıtaları, gerek İzmir halkı İşgal Kumandanı'nın emir ve arzularına terk edilmiş bulunuyordu." demektedir.⁵⁰

İ. Hrisoltoos Tanaş, Türk askerî başkanının boşa giden bir karşı durma gayreti gösterdiğini söylemekte⁵¹ ise de herhangi bir mukâvemet söz konusu olmadığı gibi, şehrin âsâyişi için dahi bir tedbir alınmamıştı. Esasen silahlı mukâvemet edilmesi yönünde görüşler beyan edilmekte⁵² ise de, müdâfaa tedbirleri alınmasından yana olanlar dahi şehirlerdeki Türklerin hayatını tehlikeye sokar endişesiyle buna cesaret edememişlerdir. Kâzım Özalp, "... Her türlü hazırlığın ihmal edilip, tepeden turnağa mükemmelen silahlanarak gelen herhangi bir düşmana karşı böyle ani bir mukâvemet kararı vermenin manası yoktu. Hazırlanmakta geç kalınmıştır. Hislere kapılmadan gerçeği göz önünde tutarak karar vermek lâzımdı. Onun için bence yapılacak şey, yalnız hapishânedeki eli silah tutanları boşaltmak ve bunları askerî depolardaki silahlarla techiz etmek; ondan sonra da halktan ne kadar silahlı varsa da hepsine şehir dışında tertibat aldırmaktır. Zira, bu kadar acele bir vaziyette şehir içinde bir mukâvemet yapmanın hiçbir faydası olmayacağı gibi, şehirdeki Türk ve Müslümanların hayatlarını kâmilten tehlikeye koyabilirdi." demektedir.⁵³

Esasen Ali Nâdir Paşa, İzmir'in işgalle karşı karşıya bulunduğunu seziyordu. Çünkü 15 Mayıs öncesinde İzmir'e İtalyanların bir çıkartma yapacakları, Yunanlıların bir çıkartma yapacakları veya evvelce Yunanlılar tarafından İzmir'e sokulmuş, teşkilâtlanmış Salîb-i Ahmer efrâdı vasıtasıyla bir işgalin gerçekleştirilebileceği şâiiaları dolaşmaktaydı. Ali Nâdir Paşa, bu ihtimaller hakkında İzmir'deki İngiliz Temsilcisi'nin dikkatini çekmişse de tatmin edici bir cevap alamamıştır. Yine son günlerde

50 Muzaffer Tansu, **Konuşan Hatıralar**, Ankara 1974, s. 8.

51 İ. Hrisoltoos Tanaş, **Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında**, (Terc. Niko Grigoriadis), Atina 1934, s. 2.

52 İşgalden takriben 15-20 gün evvel Türk Ocağı'nda yapılan bir toplantıda İzmir mebusu Mustafa Necati Bey ilk defa silahlı mukâvemet lâzım geldiğini söylüyor, Ateşin Necati de Rumların harıl harıl silahlandığını, her ihtimale karşı Türklerin de silahlanması gerektiğini ifade ediyordu. Bkz. Öktem, **a.g.e.**, s. 63.

53 Yakın Tarihimiz, "Kâzım Özalp Anlatıyor", C. II, Sy. 19 (Temmuz 1963), s. 162.

İzmir'e bir İtalyan ve bir Amerikan diritnotu ile iki Yunan zırhlısının gelmesi, Amerikalı ve İngiliz amiraller ve komutanların gelip gitmelerinin, İzmir'le ilgili önemli kararlar ve tasavvurların bulunduğunu gösterdiğini düşünen Ali Nâdir Paşa, durumu 14 Mayıs 1919 günü Harbiye Nezâreti'ne bildirmiş ve İzmir'in geleceği ile ilgili Nezâret makamından mevcut bilgilerin süratle iş'ârını istemiş ve İzmir'in işgali vuku bulur ise takip edilecek hareketin nasıl olacağını sormuştur.⁵⁴

Bu gelişmelere bakılırsa Ali Nâdir Paşa, İzmir'in müdafaası, en azından işgal sırasında herhangi bir hadisenin vuku bulmaması için kendisi bir tedbir alma cihetine gitmemiştir. Ali Nâdir Paşa, Harbiye Nezâreti'nin emirlerini harfiyen uygulamaya çalışan iyi bir asker gibidir. Mevcut şartları değerlendirip kendi inisiyatifi ile hiçbir şey yapmamış veya yapamamıştır.

İzmir'in işgalinden sonradır ki, İzmir dışında gerçekleşen Yunan işgalleri için tedbirler alınması, hatta resmî kuvvetlerle mukâvemet edilmesi söz konusu edilmeye başlanmıştır. Bu konuda Şevket Turgut Paşa, "Devlet yalnız İzmir istihkâmalarının işgali için nota almıştır. O halde İzmir dışında vuku bulan Yunan işgallerini resmî kuvvetlerimizle karşılamak icap eder. Burada halihazır Hükümet bir taraftan müdâfaadan men ettiğimiz millete karşı kendisini hiçbir zaman mesuliyetten kurtaramayacak bir haldedir." demektedir.⁵⁵

14 Mayıs 1919 günü Amiral Calthorpe'un notasını alan Aydın Valisi İzzet Bey ise bu emr-i vâki işgal karşısında tam bir acizyet içerisinde. İron Duke Gemisi'nde Calthorpe ile görüşen İzzet Bey, İzmir'in işgal edileceği haberini alan İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmâniye Cemiyeti üyelerine, endişe edecek bir şey olmadığını ve Hükümetin her türlü tedbiri alacağını söylemiştir.⁵⁶ Bu görüşmede İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini de öğrenen İzzet Bey, bunu saklamış, hatta aynı gün İslahat Gazetesi'nde bir de beyanat yayınlatarak, "Yunan Hükümeti, hiçbir kuvveti Düvel-i muazzamanın ve bi't-tahsis İngiltere ve Fransa'nın tervîh ve iltizam edemeyeceği bir şeye kıyam edemez. Bunun için bir takım efsanelere al-

54 İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Mütteallık Olarak Makâmât-ı Askeriyeden Mevrûd Raporlar, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1335, s. 3-4; Hocaoglu, a.g.e., s. 148.

55 Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", BELLETEN, C. XXXVII, Sy. 148 (Ekim 1973), s. 385-386.

56 Erdeha, a.g.e., s. 395.

danıp muzdarip olmak ve beyhûde memlekette heyecanı uyandırmak Vi-
layet'in siyâset-i müttehizesinde muvâfık değildir." demek suretiyle bir
Yunan işgalinin olamayacağını ihsasa çalışmaktaydı. Yunan işgali fiilen
başladığı halde 15 Mayıs 1919 günü Köylü Gazetesi'nde Vali'nin yine aynı
anlamda bir tehzibi yayınlanmaktaydı. İzzet Bey bu tehzibinde: "Bazı bed-
hahlar İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında şâyialar çı-
karmışlar; yalandır; tehzib olunur." demektedir. ⁵⁷

Vali İzzet Bey 15 Mayıs 1919 günü Osmanlı Hükümeti'nin tebliğine
uygun olarak halkın heyecanının teskini konusunda teşebbüste bulunmak
ve halkı "hakikat-i meselenin muvakkat bir işgalden başka bir şey ol-
madığına vâkıf ettirmek üzere mikdâr-ı kâfi vesâitin izâmını" Polis Mü-
dürü Fikri Bey'e emretmiştir. ⁵⁸

Rahmi Apak, İzmir'in Yunanlılara işgal ettirilmesinin daha Mondros
Mütârekesi'nden önce tasarlanmış olduğunu, Yunan askerlerinin İzmir'e çı-
kacağını herkesin bildiğini, bunu bilmek istemeyen veya bildikleri halde
halktan ve etraftan saklamaya çalışanların Damat Ferit Paşa'nın İzmir'e
gönderdiği Vali ve memurları olduğunu ifade etmektedir. ⁵⁹

Kâzım Özalp da: "Vali ve Kumandan'dan hiçbir şey beklenemez. Bun-
ların bütün meselesi halkın heyecanını kırmağa hedef tutulmuştur. Halka
Yunan işgaline karşı alçakça bir itaat teklif ediyorlardı. İstanbul Hükümeti
de kendisini İtilâf Devletlerine gözü bağı bir halde teslim etmiştir" demek
suretiyle ⁶⁰ hissiyatını dile getirmiştir.

İzmir'de mülkî ve askerî amirlerin ihmalleri ve acziyetleri Yunan iş-
galinin bir fâcia halini almasında önemli bir sebep teşkil etmişse de
İzmir'de, yeterli kuvvetin ⁶¹ bulunmadığı da gözden uzak tutulmamalıdır.
57. Fırka Kumandanı M. Şefik (Aker) Bey Harbiye Nezâreti'ne 22 Mayıs
1919 tarihli mezâlimin önlenemediğini ifade etmektedir. ⁶² Zaten erlerin,
işe yarayanları cepheye gönderildiğinden geride kalan kadrolar eksikti. Ta-

57 Apak, a.g.e., s. 3; Erdeha, a.g.e., s. 394.

58 İslahat, 27 Mayıs 1335.

59 Apak, a.g.e., s. 3-4.

60 Özalp, a.g.e., s. 5.

61 Yunanlıların İzmir'e çıkmasından önce 17. Kolordu Karargâhı İzmir'de, 56. Fırka İzmir, Ay-
valık ve Urla'da, 57. Fırka da Aydın'da bulunuyordu. Bkz. Apak, a.g.e., s. 1.

62 ATESE Arşivi KI.27 Ds.75-105 F.6/13.

burların mevcudu 100-150'yi geçmiyordu. İngilizlerin Mütâreke şartlarına dayanan istekleri ile Kolordu silahsızlandırılmıştı.⁶³

İzmir'in işgalinin anlaşılması üzerine 14/15 Mayıs geceleri İzmir Redd-i İlhak Heyeti tarafından düzenlenen bir miting yapılmış ve "Ey Bedbaht Türk" diye başlayan bir beyannâme bastırılarak⁶⁴ dağıtılmıştır. Yahudi Maşatlığı yanındaki Bahri Baba sırtlarında toplanan 3-5 bin civarındaki halk⁶⁵ ateşler yakmış ve tekbirler getirerek Yunan İşgal Kararını protesto etmiştir. Ayrıca işgali protesto ve reddeden telgraflar çekilmiştir.⁶⁶ Halkın bir kısmı kışlanın yanındaki depolardan⁶⁷ ve Polis Dairesi'ndeki silah deposuna hücum ederek silah ve cephâneleri almış, bunlardan bir kısmı şehir dışına çıkmış, bir kısmı da aldıkları silahları evlerine götürmüştür.⁶⁸ Daha sonra halk, "mey'us, fakat asil heyecanından bir zerre kaybetmeden yavaş yavaş dağılmıştır".⁶⁹

Yunanlılar, bu gösterinin işgale karşı bir direnme amacıyla yapıldığını söylemişlerse⁷⁰ de, yukarıda da belirttiğimiz gibi önceden herhangi bir direniş çalışması söz konusu değildir. Bu aşamada da baş vurulacak bir direnişin mahsurları ortadaydı. Kâzım Özalp bu konuda, Kolordu'nun mukâvemette bulunamayacağını kesin olduğunu, halkı şehir içerisinde çarpışmaya sevk etmenin de uygun olmadığını, çünkü düşmanın karadan ve denizden bütün harp vasıtalarıyla yapacağı tazyiklere karşı koyabilecek

63 Apak, a.g.e., s. 2; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara 1974, s. 173.

64 Bu bildiri işgalden bir gün önce Anadolu Matbaası'nda bastırılmıştır. İşgal sabahı yerli Rumlar matbaanın camını ve çerçevesini indirmişler, bazı makinaları da parçalamışlardır. Bkz. Öktem, a.g.e., s. 14.

65 Asaf Gökbel, Bu mitinge yüzbin kişinin katıldığını söylemektedir. Bkz. Asaf Gökbel, a.g.e., s. 74; Kamil Erdeha onbin kişinin katıldığını kaydetmektedir. Bkz. Erdeha, a.g.e., s. 405. Kanaatimizce bu rakamlar abartılmış olmalıdır. Özalp, a.g.e., s. 7'de sadece Yahudi Maşatlığı'nın halk ile dolduğu; Smith, a.g.e., s. 101'de sadece binlerce Türk'ün toplandığı belirtilmiş bir rakam verilmemiştir.

66 Öktem, a.g.e., s. 33'de İzmir'in işgalini, İzmirlilerin bunu reddettiklerini vilayetlere bildiren telgrafnâmelerin İzmir'de dağıtılan beyannâmelerle belki de aynı olmadığını, bu beyannâmelerin meâli veya hülâsası olduğunu ifade etmektedir. Jaeschke, a.g.e., s. 79'da 19 Mayıs günü Hâdisât Gazetesi'nde yayınlanan Redd-i İlhak Heyeti adına bülûmum vilayet, sancak, kaza, nahiye ve belediye riyâsetlerine çekilen telgraf aynen verilmektedir.

67 Smith, a.g.e., s. 101'de aynı gece yüzlerce mahkûm cezaevlerinden kaçmalarına Türk yetkilileri ve Müttefik Devletler tarafından cezaevlerinin denetlenmesiyle görevlendirilmiş olanların başındaki İtalyan binbaşısının suç ortaklığıyla göz yumulduğunu bunlardan bazılarının kışlanın yanındaki depolardan silah almayı başardıklarını ifade etmektedir.

68 Özalp, a.g.e., s. 7.

69 Bayar, a.g.e., s. 1786.

70 Smith, a.g.e., s. 101.

bir teşkilâtın vücûda getirilemediğini söylemektedir.⁷¹ Atatürk de "Emr-i vâki haline geldiğine şüphe kalmayan Yunan işgalinin ilhâk ile neticelenmesine mâni olmak" amacıyla bir miting yapılmış olduğunu, ancak bu teşebbüsün ümit edilen derecede maksadı sağlayamadığını söylemektedir.⁷²

Sonuç olarak, büyük acıların yaşandığı İzmir'in işgali mukadder görülse bile, Yunan işgali kararı karşısında iş başında bulunan devlet erkânının, mevcut şartları değerlendirerek kendi insiyatifleriyle yerinde karar ve remediklerini, istemeseler de müessif olaylara sebebiyet verdiklerini söyleyebiliriz. O günkü şartlarda hareket imkanının çok sınırlı olduğunu da belirtmemiz gerekir. Bu bağlamda Mondros Mütârekesi'nin bu tarzda uygulanması, daha sonra imzalanan Sevres Muâhedesi'nin kabul ve tatbik edilebilirliğini ortadan kaldıran en önemli amillerden biri olmuştur. Özellikle Yunan işgali ve Müttefiklerin kayıtsızlığını gören Türk Milleti, Atatürk'ün ifade ettiği gibi "... hakikaten mütehassıs ve mütenebbih olmuş ve derin uçuruma sürüklendiğini idrak etmiş ve onu müteâkip hukûkunu muhâfazaya bizzat karar vermiştir".⁷³

71 Özalp, a.g.e., s. 7.

72 Atatürk, *Nutuk*, s. 2.

73 Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri, 1906-1938*, (Toplayan: Nimet Arsan), Ankara 1981, C. II, s.

